

'LASTIGE' LEERLINGEN:

maak ze tot democratische burgers

'Leerlingen zijn te mondig, te assertief, snel ontvlambaar en hebben weinig respect voor gezag in de school'. Of het gedrag van kinderen problematischer is geworden, valt te bediscussiëren. Feit is dat veel scholen eind jaren 90 zich zorgen maakten over de omgang met 'lastige' leerlingen. Leren wat de betekenis is om 'democratisch burger' te zijn, lijkt daarop een antwoord.

"Vroeger, toen ik in groep 5 van deze school zat, hadden we vaak ruzie met elkaar. (...) In de loop van de jaren werd het steeds beter. Er zit een jongen in onze klas die vroeger werd gepest, en nu, schiet iedereen beter met hem op. Hij doet ook mee met voetballen. We vinden hem nu ook aardig. Hij heeft een beetje overgewicht. Soms gaan we springtouwen. Eerst durfde hij niet en toen gingen we hem allemaal aanmoedigen, en toen sprong hij gewoon het springtouw in. Hij haalde wel iets van tien sprongen ofzo. Ik sprong ook met hem mee. Dat was best wel leuk. Op een andere school, die geen Vreedzame School is, was het zeker weten niet zo gebeurd. We hebben veel geleerd van De Vreedzame School."

door **Leo Pauw**

'Lastige' leerlingen

Het bovenstaande citaat is van een leerling op een 'vreedzame' school. Ruim tien jaar geleden is er gestart met de ontwikkeling van een programma voor basisscholen: De Vreedzame School. Het begon als een programma dat kinderen en leerkrachten leerde om conflicten op een vreedzame manier op te lossen, door kinderen daarin een actieve rol te geven. Maar het is de afgelopen jaren uitgegroeid tot een compleet programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap. In De Vreedzame School worden de klas en de school een leefgemeenschap, waarin kinderen zich

gehoord en gezien voelen en een stem krijgen. Ze leren wat het betekent om een 'democratisch burger' te zijn: openstaan voor verschillen tussen mensen en deze kunnen overbruggen. Zo leren ze een bijdrage te leveren aan het algemeen belang, door actief verantwoordelijk te willen zijn voor elkaar en voor de gemeenschap. Kinderen ervaren dat het uitmaakt dat ze er zijn, dat ze 'ertoe doen'. Het programma is een succes, in die zin dat er inmiddels ruim 500 basisscholen meedoen. De Vreedzame School is eind jaren 90 ontstaan als antwoord op de zorg van veel scholen en leerkrachten wat betreft de omgang met 'lastige' leerlingen. Scholen klaagden over hoe ingewikkeld het was om personeel te krijgen voor de hogere groepen, met name in scholen in achterstandswijken. Als er al leerkrachten te vinden waren, dan was het niet ongewoon als ze na korte tijd afhaakten als gevolg van de uit de hand lopende ordeproblematiek. De meeste klachten van scholen en leerkrachten betroffen het gedrag van leerlingen: te mondig, te assertief, te weinig rekening houdend met anderen, korte lontjes, snel ontvlambaar, veel conflicten en te weinig respect voor het gezag in klas en school. Hoewel er getwist kan worden over de vraag of het gedrag van kinderen nu echt problematischer is geworden, feit is dat er bij leerkrachten en andere

opvoeders meer en meer 'handelingsverlegenheid' ontstond.

Leerlingen als bemiddelaars

Een van de meest succesvolle uitwerkingen binnen De Vreedzame School is leerlingparticipatie in de vorm van het opleiden van leerlingmediatoren. Een aantal leerlingen uit de bovenbouw krijgt een training, waarin ze leren om medeleerlingen te helpen hun conflicten op te lossen. Vervolgens heeft een tweetal mediators elke dag 'dienst': tijdens de pauzes lopen zij met een herkenbare jas of pet rond, maar ook buiten de pauzes kan hun hulp worden ingeroepen. Leerlingen die hun conflict niet onderling kunnen oplossen, kunnen hulp van de mediators inroepen. Ook leerkrachten verwijzen kinderen bij een conflict of ruzie naar de mediators. Deze bemiddeling door leerlingen wordt pas ingevoerd als alle kinderen vanaf groep 3 kennis hebben gemaakt met het concept.

Het werken met leerlingmediatoren is geen doel op zich, maar staat in het teken van bredere participatie van leerlingen in de school. In het basiscurricu-

lum is vooral gekeken naar de verantwoordelijkheid voor taken in de klas. In een vervolgmodule wordt dit verder uitgebouwd naar klasoverstijgende taken, waarbij bijvoorbeeld oudere leerlingen jongere leerlingen helpen, zoals bij spelletjesdagen of bij het leesonderwijs. Een andere vorm van participatie is het invoeren van commissies in de klas (bijvoorbeeld een feestcommissie), en een schoolcommissie (bijvoorbeeld een pleincommissie) met vertegenwoordigers uit alle groepen vanaf groep 3.

Cultuurverandering kost tijd

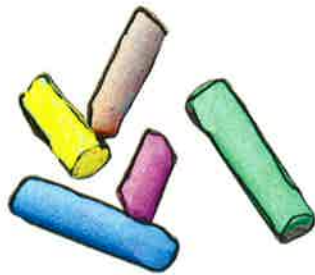
Er werken zoals gezegd ruim 500 basisscholen met het programma. De ervaring leert dat veel scholen de methode als succesvol ervaren, maar scholen verschillen wel in de mate waarin ze het programma benutten. De

afgelopen jaren is onder een grote groep die al drie jaar of langer met het programma werkt, onderzoek gedaan. Hierbij is vooral gekeken naar welke factoren een rol spelen bij een succesvolle invoering van het programma. Verschillende factoren komen boven drijven.

Het aantal jaren dat een school werkt met de methode lijkt van invloed te zijn op het behalen van de doelen, met name waar het gaat om het vergroten van de participatie en verantwoordelijkheid van de leerlingen. Cultuurverandering kost tijd. Of De Vreedzame School succesvol is wordt verder mede bepaald door:

- de kwaliteit en de aansturing van de schoolleiding
- de mate van vrijblijvendheid in het omgaan met het lesprogramma
- de aanwezigheid van draagvlak onder leerkrachten
- de mate waarin leerkrachten het programma op zichzelf betrekken en model kunnen staan
- en de mate waarin de waarden van het programma expliciet worden uitgedragen naar ouders en omgeving van de school

Op basis van dit onderzoek is een harde uitspraak over de werkzaamheid van De Vreedzame School niet te geven. Wel lijken de resultaten aan te geven dat er indicaties zijn voor effectiviteit. Er is volgens leerkrachten en directies van de deelnemende

scholen sprake van een aantoonbaar verschil in het schoolklimaat en het gedrag van leerlingen voor en na de invoering van De Vreedzame School. Naast de genoemde verschillen in school- en klasklimaat, rapporteren scholen die al drie jaar of langer met het programma werken een lichte tot sterke afname van het aantal conflicten sinds de invoering van het programma. Bovendien constateren zij een breed draagvlak onder onderwijzend personeel en leerlingen. Leerkrachten geven op grote schaal in interviews aan dat het programma effect heeft op het gedrag van leerlingen. Zij gedragen zich rustiger en verantwoordelijker, gaan respectvoller met elkaar om, houden zich beter aan afspraken, hebben minder conflicten, verwoorden zaken beter en laten zich beter aanspreken door leerkrachten van jongere groepen. Met als resultaat voor de leerkrachten dat er een beter klimaat is om les te kunnen geven.

Geen wondermiddel

Het onderzoek lijkt tevens aan te geven dat de methode beklijft. Het wordt een aantal jaren na de invoering nog door het grootste deel van de scholen gebruikt. Slechts een zeer klein percentage van de scholen geeft aan niet meer met het programma te werken. Het lesprogramma van De Vreedzame School bestaat uit 36 lessen per jaar. Van de scholen die de vragenlijst invulden is er geen enkele school die de lessen niet meer geeft, en 93 procent van de scholen geeft jaarlijks nog 20 lessen of meer. Het percentage scholen dat na drie jaar of langer nog werkt met leerlingmediatoren bedraagt 77 procent. Van de non-responsgroep zegt 91 procent van de scholen het programma nog te gebruiken. Van deze groep geven slechts vier scholen (9 procent) aan de lessen niet meer te geven. Voor deze vier scholen is nagegaan wat de oorzaak was van het niet meer gebruiken van De Vreedzame School.

Een wondermiddel is De Vreedzame School natuurlijk niet. Maar er gebeuren wel veel mooie dingen op 'vreedzame' scholen. Een leerkracht schreef laatst: "De Vreedzame School is de redding van mijn loopbaan als leerkracht. Hier ging ik ooit het onderwijs voor in. De kracht van kinderen benutten en versterken." ★

EEN DEMOCRATISCHE GEMEENSCHAP VORMEN

De Vreedzame School is dus geen methode met een serie lessen over democratie en burgerschap, maar een programma dat de school helpt een democratische gemeenschap te vormen, waarin kinderen (en ouders) op een vanzelfsprekende manier democratie zullen ervaren. Kinderen krijgen een stem en worden actief aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor hun omgeving, voor de schoolgemeenschap en de samenleving.

Het programma probeert leerlingen te leren:

- op een democratische manier met elkaar beslissingen te nemen
- constructief conflicten op te lossen
- verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en voor de gemeenschap
- een open houding aan te nemen tegenover verschillen tussen mensen volgens welke principes onze democratische samenleving is ingericht

EEN LESSENSERIE MET ZES BLOKKEN

De Vreedzame School bestaat uit een aantal onderdelen. De basis is een lessenserie, waarin voor alle groepen een wekelijkse les of activiteit is opgenomen. Het bestaat uit zes blokken:

- we horen bij elkaar: de klas als een positieve sociale gemeenschap
- we lossen conflicten zelf op: conflictoplossing
- we hebben oor voor elkaar: échte wederzijdse communicatie
- we hebben hart voor elkaar: over herkennen en uitdrukken van gevoelens
- we dragen allemaal een steentje bij: een bijdrage leveren aan de gemeenschap
- we zijn allemaal anders: over diversiteit

Invoering van dit basiscurriculum gaat gepaard met een aantal begeleidingsactiviteiten waaronder een interne stuurgroep, een training voor leerkrachten, coaching van leerkrachten, en voorlichting voor ouders. Als het basiscurriculum is ingevoerd, is er een vervolgmodule om de cultuur van de school ingrijpender te beïnvloeden: de module Groepsvergadering.

DRS. LEO PAUW is werkzaam bij de CED-Groep, een onderwijsadviesbureau. Sinds 1975 werkzaam in het basisonderwijs en speciaal onderwijs, als leerkracht, orthopedagoog, onderwijsadviseur en -ontwikkelaar. Hij ontwierp in 1999 De Vreedzame School, en is nu projectleider van De Vreedzame School en projectleider van verschillende ontwikkelprojecten op het terrein van democratisch burgerschap (waaronder de uitbreiding naar De Vreedzame Wijk – eveneens in samenwerking met Micha de Winter van de Universiteit Utrecht).